

Леонідова О.*

ВИЗНАЧЕННЯ ПІРАТСТВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сьогодні злочин піратства є одним з найбільш поширених зі злочинів міжнародного характеру, і боротьба з ним повинна полягати перш за все у співпраці держав в цій сфері. Для ефективного її здійснення необхідне комплексне міжнародно-правове регулювання даної проблеми, і в цьому контексті перш за все треба визначити, що мається на увазі під піратством у сучасному міжнародному праві.

З найдавніших часів пірати вважались *hostes humani generis* (вороги людського роду). Такий лаконічний вислів влучно характеризує злочин піратства, оскільки він означає, що злочин, вчинюваний піратами, направлений проти всього людства і може бути переслідуваний будь-якою державою, що лягло в основу сучасної концепції універсальної юрисдикції. З часів Стародавнього Риму держави могли переслідувати піратів незалежно від місця вчинення ними піратських дій.

Існували спроби визначення піратства окремим вченими, але єдиного загальноприйнятого визначення не було. Усі вчені сходились на тому, що піратством є незаконні насильницькі дії на морі, що здійснюються одним кораблем по відношенню до іншого незалежно від вказівок будь-якої влади, з особистою метою (найчастіше, метою особистої наживи). Однак одні вважали, що такі дії для кваліфікації як піратські повинні бути вчинені лише у відкритому морі (Ф.Ліст, Л.Оппенгейм, І.Блюнчлі), а інші вважали, що вони можуть мати місце як у відкритому, так і у територіальному морі (М.Травер, П.Фошиль, Т.Ортолан, Ф.Перельс). Хотілося б звернути увагу на визначення, яке дав Оппенгейм і яке є найбільш наближеним до сучасного конвенційного визначення. Під піратством він розумів «будь-яку насильницьку дію проти осіб чи вантажів, вчинене без належного дозволу у відкритому морі приватним судном проти іншого судна, або командою чи екіпажем, що вчинили бунт, проти їх власного судна». До сучасної дефініції таке визначення наближають ознаки вчинення піратських дій у відкритому морі та приватним судном, однак насильницькі дії екіпажем або пасажирями проти їх власного корабля за сучасним міжнародним правом як піратство не кваліфікуються (про це – нижче). Історично також існували різні точки зору на мету та намір вчинення піратських дій, зокрема одні зводили злочинний намір лише до т.зв. *animus furandi*, тобто наміру здійснити грабіж, інші поширювали піратство і на дії, які мали іншу мету, ніж грабіж.

Перші спроби офіційного закріплення визначення піратства в рамках відповідних конвенцій були здійснені під егідою Ліги Націй. У 1926 р. комітет експертів розробив перший проект конвенції боротьби з піратством, який, однак, не був підтриманий державами, а в 1930р. Гарвардський науковий центр продовжив розробку цього питання. У підсумковому варіанті проекту конвенції про боротьбу з піратством, т.зв. Гарвардському проекті, під піратством розуміється «акт насильства чи грабежу, вчинений з метою пограбування, викрадення, ув'язнення чи вбивства людей, руйнування власності», що має місце поза межами державної юрисдикції, з приватним цілями. Піратськими актами також вважались, згідно цього проекту, будь-який акт добровільної участі в операції судна, про яке відомо,

* студентка 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Задорожній О.В.

що воно є піратським, а також будь-який акт підбурювання чи свідомого сприяння здійсненню піратського акту. Таким чином, під піратством розумілись власне насильницькі дії на морі, а також співучасть в них у формі підбурювання чи пособництва. Цікаво, що піратським судном в Гарвардському проекті також вважалось судно, яке використовується для відповідних вищеописаних дій, в тому числі на території держави після висадки з відкритого моря, якщо такі дії не направлені проти суден та територіальних об'єктів під юрисдикцією держави, якій належить судно.

Уперше на договірному рівні визначення піратства було закріплено в Конвенції про відкрите море 1958р. (ст.15), а на III конференції з морського права в 1982 р. було прийнято Конвенцію ООН з морського права, де у ст. 101 визначення Конвенції про відкрите море було відтворено. Таким чином, в Конвенціях дане наступне визначення піратства, яке є сучасним нормативним визначенням в міжнародному праві:

а) будь-який акт насильства, затримання чи будь-який грабіж, що здійснюється з особистими цілями екіпажем чи пасажирями будь-якого приватновласницького судна чи приватновласницького літального апарату і спрямований:

i) у відкритому морі проти іншого судна чи літального апарату чи проти осіб чи майна, що знаходяться на їх борту;

ii) проти будь-якого судна чи літального апарату, осіб чи майна в місці поза юрисдикцією будь-якої держави.

б) будь-який акт неправомірної участі у використанні будь-якого судна чи літального апарату, що здійснений зі знанням обставин, в силу яких судно чи літальний апарат є піратським судном чи літальним апаратом;

с) будь-яке діяння, що є підбурюванням чи свідомим сприянням здійсненню дії, передбаченої в підпункті а) чи б). (Як бачимо, підхід перекликається з підходом, відображеним в Гарвардському проекті, зокрема щодо підпадання під злочин піратства власне піратських дій, а також співучасті в них).

З вищенаведеного визначення можна виокремити ознаки, властиві піратству як злочину міжнародного характеру на сучасному етапі розвитку міжнародного права:

- піратством є акт насильства, затримання чи грабіж, що здійснюються з особистими цілями. Тобто особисті цілі не зводяться лише до *animus furandi* і можуть мати різний характер і бути спрямовані на вчинення діянь різної тяжкості. Вчинення піратства з особистих, а не політичних цілей завжди визнавалось його важливою характеристикою, і залишається такою зараз, оскільки акти насильства на морі з іншою, ніж особиста мета, підпадають під інші злочини міжнародного характеру (зокрема, тероризм на морі).

- для кваліфікації відповідних дій як піратських вони мають здійснюватись приватновласницьким судном або літальним апаратом (його екіпажем або пасажиром);

- піратські дії мають бути спрямовані проти іншого судна, і не можуть бути вчинені екіпажем чи пасажирями судна, що повстали, проти їх власного судна (у доктрині такі дії також іноді відносились до піратських, зокрема Ф.Лістом, Л.Оппенгеймом, як зазначено вище);

- піратство може мати місце лише у відкритому морі чи у місці поза юрисдикцією будь-якої держави. Як бачимо, не дивлячись на те, що у міжнародному праві існували і уявлення про піратство як дії в територіальному морі держави, у конвенції держави погодились на визначення піратства лише як дій у відкритому морі. Конвенції закріплюють суверенітет прибережної держави в її територіальному морі, а принцип можливості захоплення піратських суден будь-якої державою (який закріплений в ст.105 Конвенції 1982 в силу небезпечності злочину піратства) порушував би суверенітет прибережної держави, якби піратством вважались дії в територіальному морі. Однак практично такий *status quo* ускладнює боротьбу з явищем піратства, оскільки не виключений захід піратського судна

в територіальне море певної держави, де його захват будь-якою державою буде вже неможливий. Можливості держав діяти в таких ситуаціях відповідно до міжнародного права (!) потребують подальшого дослідження. Вчинення піратських дій в територіальному морі кваліфікуються як злочинні за внутрішнім правом прибережної держави, зазвичай як бандитизм, збройний напад і т.д., і держави можуть переслідувати відповідні злочини на основі національного законодавства, однак для більш ефективної боротьби з піратством і тут потрібна співпраця держав в рамках міжнародного права.

У контексті даної ознаки піратства цікаво навести визначення цього злочину, яке дає Міжнародне морське бюро: «підняття на борт будь-якого судна з наміром вчинити грабіж або інший злочин, при тому, що у осіб, які здійснюють цю дію, є намір або можливість використовувати силу під час її вчинення». Як бачимо, про територіальні межі таких дій у цьому визначенні не йдеться, але загальноприйнятим, нормативним визначенням є визначення Конвенцій, тому і спираємось на нього.

Іншим моментом, що викликає ускладнення у зв'язку з визначення піратства є вчинення піратських дій приватновласницьким судном, що не передбачає можливості вчинення піратських актів державними суднами як такими. У Конвенції 1958р. та Конвенції 1982р. передбачено, що дії, передбачені відповідно у ст.15 або у ст.101, вчинені військовим кораблем, державним судном або державним літальним апаратом, екіпаж якого підняв бунт і захопив контроль над цим кораблем, судном чи літальним, прирівнюються до дій, вчинюваних приватновласницьким судном чи літальним апаратом. Однак можлива ситуація (малоймовірна в сучасних міжнародних відносинах, але все ж), коли насильницькі дії з метою грабежу чи затримання можуть бути вчинені військовим кораблем чи державним судном як таким. У такому випадку якщо ці дії спрямовані проти приватного судна, вони становитимуть міжнародне правопорушення (як дія, вчинена органом держави), а якщо проти військового корабля – акт агресії. У обох випадках відповідальною за ці міжнародні злочини є держава.

Отже, у сучасному міжнародному праві існує конвенційне визначення злочину піратства, яке базується на тривалій практиці боротьби з ним і яке чітко встановлює його ознаки. Однак за наявності такого визначення необхідна розробка додаткових міжнародно-правових механізмів боротьби з піратством, для викорінення його в будь-яких формах.

Література

1. Моджорян Л.А. Терроризм на море. Борьба государств за безопасность морского судоходства. – М.: Международные отношения, 1991. – 168с.
2. Международное морское право: Учебник/Отв.ред.Блищенко И.П. – М.: Изд-во УДН, 1988. – 228с.
3. Ромашов Ю.С.Борьба с претсуплениями международного характера, совершаемыми на море (терроризм, пиратство, незаконный оборот наркотиков). – М.: РосКонсульт,2001. – 300с.
4. Анцелевич Г.Проблемы международно-правовой охраны человеческой жизни на море в условиях активизации таких форм насилия как пиратство и морской терроризм//Український часопис міжнародного права: Парламентське видавництво. - №2. – К., 2005. – с.64-70.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року//Верховна Рада України. – www.rada.gov.ua/ - 09.10.08.
6. Конвенція про відкрите море 1958 року//Верховна Рада України. - www.rada.gov.ua – 09.10.08.

7. E. Kontorovich. The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction's Hollow Foundation//George Mason University School of Law. – www.law.gmu.edu/pubs/papers - 10.10.08.
8. Piracy and Armed Robbery at Sea// International Maritime Organization. – www.imo.org - 10.10.08.
9. Definitions of Piracy. Select Committee on Transport Eighth Report//United Kingdom Parliament. – www.parliament.uk - 11.10.08.
10. I.Bantekas, S.Nash. International Criminal Law, 2/E. - Cavendish Publishing.